

Derleyen ve Sunan
BAHAR AVANOĞLU
Şiir/Mimarlık

BAHAR AVANOĞLU İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini "Temsil Ortamlarının Düşünöleme-yen Mekânları" başlıklı teziyle İTÜ'de tamamladı. TU Graz'da bir dönem okudu. Bursla kabul edildiği Cooper Union'da mimari temsil ve çizim üzerine irdelemelerine devam etti. "Paralaks Mekâmı İnşa Etmek" başlıklı tezi-ni, çizimlerine eşlik eden bir dizi mimari tercüme makinesi inşa ederek tamamladı. 2014'ten beri Arts Letters and Numbers'ın yürüttüğü çalışmalar-da yer alıyor. Mimari temsil ve çizim üzerine araştırmalarına, mimarlıkta ezoterik düşünce alanında derinleştirdiği doktora tezine İTÜ'de devam ediyor; mimarlıkta izdüşümsel geometri ile üretilen imgelerin sonları sorusuy-la ilgileniyor. İstanbul Bilgi ve MEF üniversitelerinde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışıyor; konuşma dizileri düzenliyor, çeşitli paylaşım ortamları kuruyor. Akademik çalışmalarının yanı sıra, çizim yapıyor, şiiresel düzenekler tasarlıyor. *e-skop* dergisinde "binanın ihlali" hakkında derlediği iki dergi sayısı yayımlandı: "Unbuilt" (Mart 2021), "Poliphili ve Nadja: Rönesans Düşüncesi ve Avangard Sanat" (Eylül 2018).

Şiirsel Mimarlık Atölyesi
Prelüd

Derleyen ve Sunan
BAHAR AVANOĞLU

Şiir/Mimarlık

BİNANIN İHLALI

ÇEVİRENLER
Akın Terzi - Elçin Gen

İletişim Yayınları 3083 • sanathayat dizisi 52

ISBN-13: 978-975-05-3192-7

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

•

DİZİ EDITÖRÜ Ali Artun

YAYINA HAZIRLAYAN Elçin Gen

KAPAK TASARIMI Özlem Özkal - Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinci

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları

SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
---------------	---

Sunuş

BAHAR AVANOĞLU

<i>Unbuilt</i>: Binanın İhlali ve Binasız Mimarlık.....	11
• Kitabın İntikamı ve Binasız Mimarlığın Peşinde Sır Oyunları.....	14
Binasız Mimarlığın Peşinde Sır Oyunları: Ritüeller, Gölgeler, Harikalar, Karanlık Direnişler, Kristal ve İhlal	19
• Ritüel Olarak Mimarlık.....	19
• Gölge İmgeleri ve Mimarın İmgelem Ayini, Çizgilerin Gizli Diyarında Mimarlığın Gerçekliği Üzerine Bir Muhakeme.....	39
• Mimarlık Harikaları (<i>Mirabilia</i>) ve Baştan Çıkarıcı Bilgi	54
• Büyüsünden Soyulan Evren ve Binanın İhlaline Doğru	75
• Saf Mimarlık Düşüncesinin Katedralleri: Camdan Düşler	99
• Negatif Bir Deneyim Alanı Olarak <i>Unbuilt</i>	121

Şiir/Mimarlık: Binanın İhlali

Çizim Olarak Mimarlık

ALBERTO PÉREZ-GÓMEZ..... 159

İmgelem ve Gerçekliğin Hesabı:

Raimund Abraham'ın Mimari Eserleri

NORBERT MILLER..... 179

İnşa Edilmemiş Olanın Gerçekliği

RAIMUND ABRAHAM..... 217

Politik Makineler

LEBBEUS WOODS..... 239

Dizin..... 243

TEŞEKKÜR

Öncelikle Ali Artun'a, Nizam O. Sönmez'e, İpek Avanoğlu'ya ve Elçin Gen'e içtenlikle teşekkür ederim. Kaynak metinlere ulaşmama yardım eden *Unbuilt Archive*'ın kurucusu Marc Leschelier'e ve değerli görüşleri için Ayşe Şentürer'e de ayrıca teşekkür ederim.

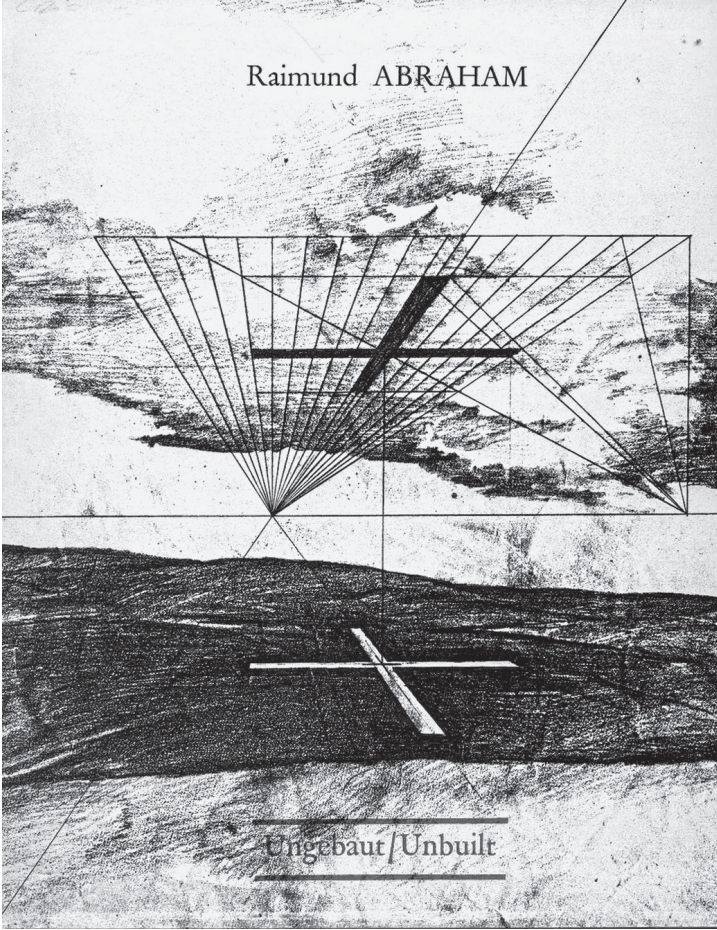
Sunuş

BAHAR AVANOĞLU

Unbuilt: **Binanın İhlali ve Binasız Mimarlık**

Ungebaut/Unbuilt ifadesi Avusturyalı mimar Raimund Abraham'ın (1933-2010) 1986 yılında Galerie Krinzinger ve Galerie Museum Bozen'de gerçekleştirilen sergisinin ve sergi kataloğunun başlığında yer alır.¹ Abraham'ın 1996 yılında basılan monografisi de *[Un]Built* ismini taşır.² İngilizce *unbuilt* kelimesi, inşa edilmemiş mimari tasarımlar, yıkılmış ya da imha edilmiş binalar için kullanılan bir ifadedir. Bina cismine ulaşmamış, bina cisminden mahrum edilmiş ya da binası meçhul, binası parçalanmış, binası yok edilmiş bir mimarlık.

Abraham'ın tasarımlarını *unbuilt* ifadesi altında toparlaması, tasarımlarının, kelimenin düz anlamıyla, fiziksel bir bina şeklinde inşa edilmemiş olmalarına yorulabilir. Zira, monografide bulunan mimari tasarımların çoğunluğu çizim, kolaj, model, performans ya da kinetik strüktür biçimindedir. Ne var ki, Abraham'ın mimari tasavvurları 'inşa edilmiş' değildir; Abraham'ın mimarlık tahayyülleri inşa edilmeye direnç gösterir. Bir başka deyişle, mimarlığı inşa üzerinden meşrulaştıran fiili gerçekliğe karşıdırlar. Dolayısıyla-

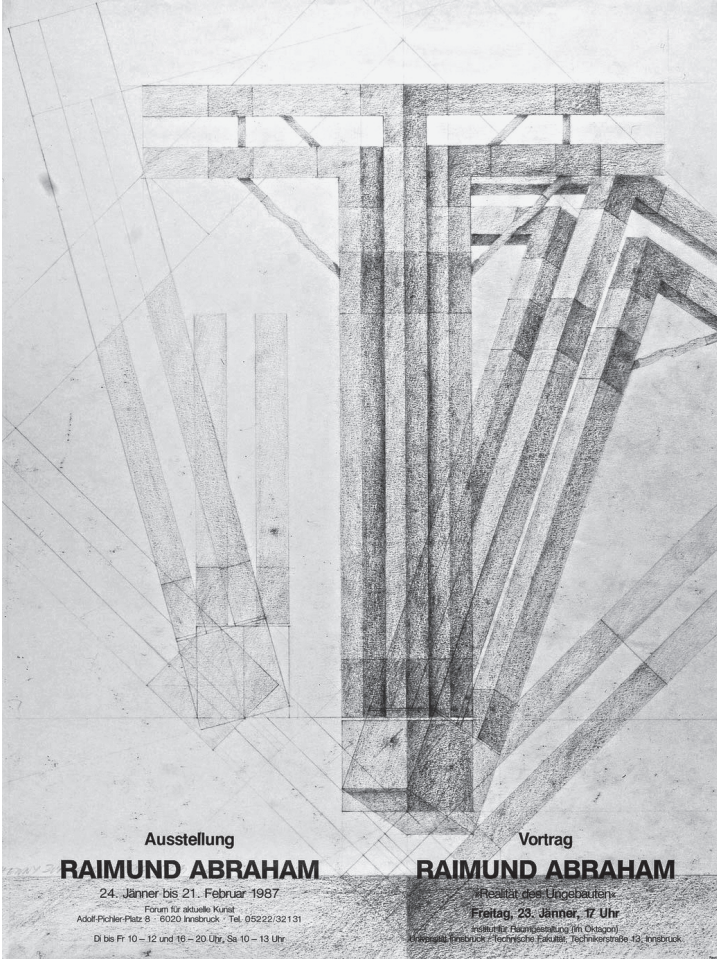
Raimund Abraham, *Ungebaut/Unbuilt* Sergi Kataloğu, 1987.³

la Abraham'ın kullandığı biçimiyle *unbuilt* kelimesi, herhangi bir sebeple inşa edilmemiş ve inşa edilmediği için kâğıt üzerindeki birtakım çizimler halinde kalakalmış tasarımlar anlamına gelmez. Bir tasarımın kâğıt üzerindeki mecburi mahkûmiyetine işaret etmez. Aksine, 'bina-olmayan' anlamına gelen başlı başına bir kavrama, bir manifestoya dö-

nüşür. *Unbuilt* kavramı, mimarlığın 'bina'dan özerkleşmek amacıyla verdiği varoluşsal mücadeleyi ifade eder ve 'bina-sız' bir mimarlığın olasılığının sınındığı bir düşünceye doğru başkalaşır.

Böylelikle, *unbuilt* kavramında mimarlığın en derin ontolojik çatlaklarından biriyle karşılaşırız: Mimarlık bina mıdır? Ya da başka bir tabirle, 'mimarlık binaya işaret etmek zorunda mıdır? *Unbuilt* olumsuz yanıt verir: Mimarlık bina değildir; mimarlığın binaya işaret etme yükümlülüğü de yoktur' der. *Unbuilt*'e göre, mimarlık kökeni itibariyle bir nesneye ya da bir nesnenin temsiline indirgenemez. Mimarlık, tinsel bir arayış, tinsel bir deneyim, bir düşünce, bir şiir, bir eleştiri, "bir arzu projesidir".⁴ *Unbuilt* düşüncesinde, mimarlığın esas kökeni 'bina-olmayan'dadır; yani 'bina' olanın dışarı attıklarının dünyasında.⁵

"Mimarlık bina mıdır?" diye soran da, "hayır, değildir" diye ilk kez cevaplayan da hiç kuşku yok ki Abraham değildir. Mimarlara tarih boyunca musallat olan bu soru, mimarlığın tekrar tekrar deşilen en derin ve çetrefil konularından birini teşkil eder. Bu bağlamda, 'bina', bir mimari tasavvurun inşa edilmiş halini, yani maddiliği imlemekle kalmaz; araçsal temsile dayanan çok daha geniş ölçekli bir paradigma olarak belirir. *Unbuilt*'e göre, 'bina', mimarlığın ideallerine karşı geliştirilen ideolojik bir tehdidin icadıdır; mimarlığın asıl cevherinin unutulması için geliştirilmiş yöntemlerin toplamıdır; mimarlığı denetleyen temsili düzenin vazgeçilmez bir parçasıdır. 'Bina', işlev, yarar, gerçeklik makinesidir; en egemen semboldür. Bir disiplindir, mekânı ve zamanı disipline sokar; bir endüstridir... 'Bina'nın bu gibi politik düzenlemelerine karşılık, mimarlığın *unbuilt* olarak gösterdiği direniş, mimarlığın dindirilemeyen özerklik arzusunun bir ifadesidir.

Raimund Abraham, *Ungebaut / Unbuilt*, sergi posteri, 1987.⁶

Kitabın İntikamı ve Binasız Mimarlığın Peşinde Sır Oyunları

Unbuilt, mimarların çizimlerinin galerilerde sanat eseri olarak sergilendiği bir dönemde ortaya çıkar. Bu dönemde mimarlık, semiyotik bir hazine olarak ele alınır; tıpkı bir kitap,

bir fanzin gibi yazılır, basılır ve okunur. 1960'lardan sonra tarihlendirilebilen bu dönem, Charles Jencks'in tabiriyle, mimarlıkta nihayet "kitabın intikamı"nın⁷ alındığı bir zaman dilimidir. "Kitabın intikamı", mimarlığı sembolik diyarından arındıran modernist yaklaşımlara karşı bir eleştiri olarak doğar. Mimarlığın, hermetik kökenlerinde sahip olduğu sembolizmle yüklü evrenini uyandırır; böylelikle bir metin olarak okunan mimarlık fikrini ve eylemini canlandırır. Bu sayede mimarlık, muamma dolu göstergelere döner. Hiç kuşkusuz, bunda göstergebilimin 1960'lardan itibaren artan etkisi büyük bir rol oynar. *Unbuilt* fikri de, Jencks'in "kitabın intikamı" olarak tanımladığı eleştirel duruşa koşut gelişir; mimarlığı tekrar sır dolu işaretlerin oluşturduğu bir metin olarak okumak ister. Onun için Rönesans'ta canlanan hermetik gelenek ve özellikle batını (içrek) sanatla ilişkilenen ezoterik mimarlık düşüncesini uyandırır. Ancak *unbuilt*, hiçbir zaman tarihselci dogmalara kapılmaz; geçmiş sembolleri tekrar edip durmaz. Yerine hafızanın sezgisel duyarlılığına işaret eder; mimarlığın 'dilsiz göstergeleri'nin kurduğu esrarlı, batını ve sessiz âlemin peşine düşer; amansız bir sır oyunu kurar.⁸

Bu sebeple, *unbuilt* düşüncesini anlayabilmek için, hermetik ve ezoterik düşünceyle ilintili binasız mimarlık edebiyatının izini sürmek gerekir.⁹ Ritüel olarak mimarlık deneyimlerine, kutsal ruhlarla efsunlanarak canlanan heykellere, canavar olarak vücut bulan kozmik gizlere, kozmik yaratıklara ev sahipliği yapan labirentlere, telaffuz edilemeyen tılsımlı işaretlere, semiyotik mabetlere, hafıza tiyatrolarına ve canlı tablolarla değinmek gerekir. İmgenin simyasını, ideaların gölgelerini, armonik örüntüleri, mimari tasavvurun zihinsel omurgasını tesis eden gizil çizgileri, ideaların gölgelerinde yürütülen gerçeklik muhakemelerini ve mimarın imgelem ayinini irdelemek gerekir. Mimarlık harikalarının (*mirabi-*

lia) baştan çıkarıcı evrenine ve kaçak imgelerin âlemine dalmak; yapı aşkının (*libido aedificandi*) ve rüyanın kozmik rollerini keşfetmek gerekir. Mimarlığın araçsal temsilden, insai denetimcilikten özerkleşme arzusunu anlamak gerekir. Mimarlığın dindirilmesi mümkün olmayan bu arzusunda, hiç kuşkusuz, mimarın içinde kendini bir şairle, bir ressamla özdeşleştirdiği, mimarlığın tekinsiz ve karanlık labirentlerini keşfettiği bambaşka bir mimarlık dünyasıyla karşılaşırız. Saf mimarlık düşüncesini, şiir ve eleştiri olarak mimarlık düşüncesini incelerken kendiliğindenlik üzerine ve oyun oynar gibi mimarlık yaratmak üzerine düşünürüz. Nihayet, mimarlığı, temsiliyeti reddeden “negatif bir deneyim alanı”¹⁰ olarak tekrar hayal ederiz.

Dolayısıyla *unbuilt* derken, fiili gerçeklikten uzak, korunaklı bir yuvaya doğru gerçekleştirilen bir kaçış projesinden söz etmiyoruz; aksine tamamıyla şiirsel bir mekanizmaya, tekinsiz bir arzu projesine dönüşen bir ‘ihlal’ makinesinden bahsediyoruz. Yani negatif bir deneyim alanı olarak mimarlıktan, devasa bir olasılıklar âlemi olarak mimarlıktan, belki de ‘bina’yı ihlal ettiği sürece mimarlık olabilecek bir mimarlıktan söz ediyoruz.

Binasız mimarlık düşüncesinin etkilerinin günümüzde sö-nümlendiği görülür. Bu durumun mimarlığın eleştirel mahiyetini kaybetmesiyle eşzamanlı bir şekilde gerçekleşmesi dikkat çekicidir. İşte biz burada şiir ve eleştiri olarak mimarlığın tekrar düşünülmesi için *unbuilt* kavramını tartışmaya açmak, ‘binanın ihlali’ olarak mimarlığı tekrar hayal etmek istiyoruz. Bu niyetle, derleme kapsamında mimarlık ile bina arasındaki denkleği sorgulayan dört metni biraraya getiriyoruz. Mimarlık kuramcısı Alberto Pérez-Gómez’in “Çizim Olarak Mimarlık” (1982) metnini, eleştirmen Norbert Mil-

ler'in kaleme aldığı, Abraham'ın mimarlığı hakkındaki "İmgelem ve Gerçekliğin Hesabı" (1996) izliyor. Ardından Abraham'ın binasız mimarlık düşüncesini ortaya koyduğu "İnşa Edilmemiş Olanın Gerçekliği" (1986) ve şair-mimar Lebbeus Woods'un "Politik Makineler" (2009) başlıklı yazılarını geliyor.

Abraham'ın binasız mimarlık arzusunu okurken, daha önce *e-skop* dergisinde yayınlanan değişik yazılarda değinilen Honnecourt'un eskiz defteriyle (1225-1250), *Hypnerotomachia Poliphili*'nin (1499) harabelerle donanmış mimarlık rüyasıyla, Filarete'nin (1400-1469) mimarlık harikalarıyla, Giordano Bruno'nun (1548-1600) gölgeleriyle, Piranesi'nin (1720-1778) karanlık direnişiyle, Hermann Finsterlin'in (1887-1973) kemiksi-organsız yapılarıyla, Bruno Taut'un (1880-1938) kristal mimarlığıyla karşılaşırız.¹¹ Ve elbette, Walter Pichler (1936-2012) ve Hans Hollein'in (1934-2014) mutlak mimarlığıyla ve John Hejduk'un (1929-2000) birer ihlal makinesine dönüşen şiirsel, karnavalesk mimari ritüelleriyle de...

Notlar

- 1 *Ungebaut / Unbuilt*, sergi kataloğu, Galerie Museum, Bozen, İtalya ve Galerie Krinzinger, Innsbruck, Avusturya, 1986.
- 2 Princeton Architectural Press tarafından 1996 yılında basılmıştır.
- 3 Kaynak: <https://www.contemporary-art-vienna.at/raimund-abraham-buch-book/> (Erişim Tarihi: Eylül 2020)
- 4 R. Abraham, "The Reality of the Unbuilt", *Raimund Abraham [UN]BUILT* içinde, ed. Brigitte Groihofer (Viyana: Springer-Verlag, genişletilmiş 2. basım; 2011) s. 110.
- 5 Bu ifade, Carole Talon-Hugon'a ait "Manet ve Seyircinin Şaşkınlığı" adlı makalede yer alan "Bataille: Manet ve Bilgi-olmayanın Sanatı" başlıklı bölümden devşirilerek alınmıştır: "Sanatın kökeni bilgi-olmayandır, bilginin "dışarı attıkları"nın dünyasında." Talon-Hugon, C., "Manet ve Seyircinin Şaşkınlığı", *Manet, Velazquez ve Estetik Modernizm*, Michel Foucault, çev. Savaş Kılıç (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018) s. 77.

- 6 Kaynak: <https://www.contemporary-art-vienna.at/raimund-abraham-buch-book/> (Erişim Tarihi: Eylül 2020)
- 7 C. Jencks, "Post-Modernism and the Revenge of the Book", *This is Not Architecture* içinde bölüm, ed. K. Rattenbury, (New York ve Londra: Routledge, 2002) s. 174-197.
- 8 Robin Evans, Daniel Libeskind'in *Chamber Works* (1983) isimli çizim serisi üzerine kaleme aldığı metninde, bedensiz çizgilerin ve binasız mimarlığın mesafelenme (*remoteness*) ile ilişkili olduğunu belirtir. Bu mesafelenme, geçmişin onarlarak yeniden canlandırılmasına değil, hafızanın sezgisel duyarlılığına işaret eder: "*Libeskind too believes that much has been lost, but because the loss is irretrievable, he realizes there is no point in repetition and only sentiment in reminiscence.*" R. Evans, "In Front of the Lines That Leave Nothing Behind", *AA Files*, sayı 6, 1984, s. 89-96.
- 9 Bu paragrafta sıralanan konular, kitabın Sunuş bölümünde şu başlıklar altında irdelenecektir: 1- Ritüel Olarak Mimarlık, 2- Gölge İmgeleri ve Mimarın İmgelene Ayini, Çizgilerin Gizli Diyarında Mimarlığın Gerçekliği Üzerine Bir Muhakeme, 3- Mimarlık Harikaları (*Mirabilia*) ve Baştan Çıkarıcı Bilgi, 4- Büyüsünden Soyulan Evrende Binanın İhlaline Doğru, "Ve Ben de Ressamım", 5- Saf Mimarlık Düşüncesinin Katedralleri: Camdan Düşler, 6- Negatif Bir Deneyim Alanı Olarak *Unbuilt*.
- 10 "Negatif deneyim alanı" kavramı, Sunuş bölümünün son kısmında detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Edebiyat eleştirmeni Pierre Macherey'in (1938-) tanımına göre, kelimeler edebiyatın negatif deneyim alanında birincil anlamlarına mesafelenirler. Düz anlamlarından uzaklaşan kelimeler, araçsal görevlerinden ve temsili işlevlerinden de özgürleşirler; artık bir nesnenin temsili değildirlir. Dolayısıyla edebiyatın negatif deneyim alanında "yazmak demek göstermek veya görünmesini sağlamak değil, [...] yatışmak bilmeyen bir mesafe koyma işlemiyle kopup gitmek [...] için her yola başvurmak demektir." (P. Macherey, "Sunarken: Foucault / Rousset / Foucault", *Ölüm ve Labirent*, Michel Foucault, çev. Savaş Kılıç (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2. baskı, 2018) s. 13.
- 11 Bkz. 9. sonnot.